קלאָד האַמפּעל האָט זיך צוויי מאָל אויסגערייִדט מיטן פּסיכאָאַנאַליסט מאַקס כּאָהן, דאָס ערשטע מאָל דעם 16טן נאָוועמבער 2008 פֿאַר דער עמיסיע בײַ דער ראַדיאָ סטאַנציע SBS פֿון מעלבורן, אויסטראַליע.

מק – שלום-עליכם. דאָ רעדט מאַקס כּאָהן אין פּאַריז. מיר זענען דעם 20סטן אָקטאָבער 2008, און איך זיץ דאָ מיט קלאָד האַמפּעל, דער שעף-רעדאַקטאָר פֿון די "ייִדישע העפֿטן", אין זײַן ביוראָ אין פּאַריז, אין "סערקל בערנאַר-לאַזאַר" (CBL). נו, זאָג מיר קלאָד, לאָמיר רעדן אַ ביסל וועגן די "ייִדישע העפֿטן". עס איז שוין וויפֿל צײַט זינט דער זשורנאַל עקזיסטירט ?

Sholem-Aleykhem. Ici Max Kohn, je m'adresse à vous de Paris ce 16 novembre 2008. Je suis avec Claude Hampel, le rédacteur en chef des *Cahiers Yiddish*, dans son bureau à Paris, au sein des locaux du Cercle Bernard-Lazare. Hé bien Claude, parlons un peu des *Cahiers Yiddish*. Depuis combien de temps cette revue existe-t-elle ?

Sholem-Aleykhem. It's Max Kohn speaking from Paris. It's November 16, 2008, and I am presently sitting with Claude Hampel, the chief-editor of the « Yiddishe Heftn » (Yiddish Notebooks), in his Paris office within the premises of Cercle Bernard-Lazare (CBL). So, Claude, please tell us about the « Yiddishe Heftn ». How long has the magazine been issued ?

קה – ערשטנס, אַ גוט מאָרגן, אַ גוט יאָר פֿאַר די צוהערער. די "**ייִדישע העפֿטן**" עקזיסטירן שוין 12 יאָר. זיי זענען געוואָרן געשאַפֿן מיט 12 יאָר צוריק, ד. ה. אינעם 1996טן יאָר, ווען דער לעצטער טאָג-צײַטונג אין פּאַריז, "**אונדזער וואָרט**", איז געשלאָסן געוואָרן. און ווען די צײַטונג איז געשלאָסן געוואָרן, זענען די לייענער געוועזן זייער באַזאָרגט : » ווי אַזוי קען דאָס זײַן, אַז אין פּאַריז זאָל נישט מער דערשײַנען אַ צײַטונג אין ייִדיש ?!« און מיט עטלעכע מענטשן, צווישן זיי איז געוועזן מרדכי לערמאַן, איז געוועזן מילכּה שולשטיין, י. ליכטנשטיין, און אַנדערע, זאַבוסקי, שאַרל זאַבוסקי, האָבן מיר, אָן קיין שום פֿינאַנציעלע מעגלעכקייטן, מיר האָבן געשאַפֿן אַ חודש-צײַטונג, וואָס גייט אַרויס רעגולער זינט 12 יאָר.

CH : Tout d'abord, bonjour et bonne année aux auditeurs. Les *Cahiers yiddish* existent depuis 12 ans déjà. Ils ont été fondés en 1996, lorsque le dernier quotidien yiddish à Paris, *Undzer vort*, a fermé. Car lorsque le quotidien a dû fermer, ses lecteurs sont venus nous trouver, préoccupés de cette question : comment se pourrait-il qu'il n'y ait plus de journal yiddish à Paris ? Et avec quelques personnes, parmi lesquelles se trouvaient Mordkhè Lerman, Milka Schulstein, I. Lichtenstein, et d'autres, comme Charles Zabuski, et sans ressources financières, nous avons créé une revue mensuelle qui paraît régulièrement depuis 12 ans.

CH – First of all, I want to greet the listeners and wish them a Happy New Jewish Year. It's been already 12 years that the "Yiddishe Heftn" have been published. They were founded in 1996, when the last Paris daily paper in Yiddish "Undzer vort" had to close. Because when it had to close, the readers turned to us with their concern : how could possibly happen such a situation, where there would no longer be a Yiddish paper in Paris ? So with a few people, including Mordkhè Lerman, Milka Schulstein, I. Lichtenstein and a few others, as Charles Zabuski, and with no financial funding, we created a monthly issue, which has been published every month for 12 years.

מק – וויפֿל לייענער האָט די צײַטונג ?

MK : Combien de lecteurs a la revue ?
MK – What is the extent of its readership?

קה – ס'איז אַן אינטערעסאַנטע פֿראַגע : מיר דריקן אָפּ 2 000 עקזעמפּלארן יעדן חודש, נאָר איך מײן אַז עס זענען דאָ 10 000 לייענער, ווײַל עס זענען דאָ אַבאָנענטן וואָס שיקן אָפּ די נומער צו פֿרײַנט אָדער באַקאַנטע אין אויסלאַנד, און אַזוי זענען דאָ "אומזיסטע אַבאָנענטן". און איך בין זייער צופֿרידן, ווײַל מע לייענט די "ייִדישע העפֿטן" אין דער גאַנצער וועלט.
CH : C'est une question intéressante. Nous imprimons 2 000 exemplaires chaque mois. Et je pense qu'il existe 10 000 lecteurs. Il y a des lecteurs qui passent les numéros à des amis ou des connaissances en France ou à l'étranger, et nous avons pour ainsi dire des abonnés gratuits, et nous en sommes très contents car ainsi, on lit les *Cahiers yiddish* dans le monde entier.
CH – This is an interesting question. We issue 2000 copies every year. Yet I think there are 10 000 readers actually. Some readers pass on their copies to friends or acquaintances in France and abroad, and besides we also have «subscribers for free », so that the "Yiddishe Heftn" have a readership all over the world.

מק – אין וועלכע לענדער לייענט מען עס אַמײסטן ? אין ישׂראל ?
MK : Dans quels autres pays lit-on le plus les *Cahiers yiddish* ? En Israël ?
MK – In which other countries are there readers mostly ? In Israel ?

קה – יאַ, מיר האָבן אין ישׂראל אַ סך אַבאָנענטן, צווישן זיי זענען אויך אַ סך מיטאַרבעטער, ווי לאה קרויץ, פּסיה פּאָרטנוי, רבֿקה באַסמאַן–בן חיים, דניאל גאַלאַי, מענדי כּאַהן און אַנדערע, און אַ סך שיקן מיר אומזיסט, אין די געוועזענע לענדער פֿון סאָוויעטפֿאַרבאַנד, ד.ה. קיין ליטע, קיין אוקראַינע, און מיר מאַכן דאָס אומזיסט, ווײַל די אַבאָנענטן דאָרטן פֿאַרקלאָגן זיך, ווײַל זיי האָבן נישט קיין פֿינאַנציעלע מעגלעכקייטן. אחוץ דעם זענען מיר אָנוועזנד כּמעט אין אַלע לענדער פֿון אייראָפּע, אין דײַטשלאַנד, אין בעלגיע, אין עסטרײַך, אין ענגלאַנד, שוועדן, נאָרוועגיע, און זעלבסט-פֿאַרשטענדלעך אין ישׂראל, און אין די פֿאַראייניקטע שטאַאַטן, ווו מיר האָבן שפּעציעלע באַציִונגען מיט דער גרויסער ייִדישע צײַטונג, וואָס הייסט "פֿאָרווערץ" און מיט איר שעף-רעדאַקטאָר באָריס סאַנדלער, וועלכער דערלויבט אונדז פֿון צײַט צו צײַט אויסצונעמען געוויסע מאַטעריאַלן, וואָס זענען פֿאַר אונדז אינטערעסאַנט.
CH : Oui, nous avons beaucoup d'abonnés en Israël, et aussi beaucoup de correspondants, comme Layèlè Kreutz, Pessia Portnoy, Rivka Basman, Daniel Galaï, Mendi Cahan, et d'autres encore. Et nous envoyons aussi beaucoup d'exemplaires gratuitement dans les pays de l'ex-URSS : en Lituanie, en Ukraine. Nous assurons un service gratuit, car les lecteurs de ces pays n'ont pas les moyens de payer un abonnement. En outre, nous sommes présents dans presque tous les pays d'Europe : en Allemagne, en Suède, en Belgique, en Autriche, en Grande-Bretagne, en Norvège et aussi, bien entendu, en Israël, et aux Etats-Unis où nous avons des relations privilégiées avec le grand journal yiddish, le *Forverts*, ainsi qu'avec son rédacteur-en-chef Boris Sandler, qui nous autorise à reproduire certains articles qui sont particulièrement intéressants pour nous.
CH – We do have a lot of subscribers in Israel, and also a lot of correspondents, as Leyele Kreutz, Pessia Portnoy, Rivka Basman, Daniel Galay, Mendy Cahn and others. And we send a lot of free copies to

countries in the former Soviet Union : Lithuania, Ukraine, and we do it for free, since readers in these countries couldn't afford to pay for subscription. Besides, we are present in almost every European country : Germany, Sweden, Belgium, Austria, Britain, Norway and also, of course, Israel and the US, where we have a special relationship with the major Yiddish issue, the Jewish "Forward" ("Forverts"), as well as with its chief-editor Boris Sandler, who authorises us to re-publish some articles which are particularly interesting for us.

מק – וואָס פֿאַראַ מאַטעריאַלן גייען אַרויס אינעם זשורנאַל ?

MK – Quels types d'articles publiez-vous dans les *Cahiers yiddish* ?
MK – What kind of articles are you publishing in the "Yiddishe Heftn" ?

קה – די פֿראַגע איז געווען אַזוי, אַז פֿון אָנהייב אָן האָט מען געזאָגט : « האַ, דאָס וועט זײַן צוריק אַ פּאָליטישע צײַטונג ! » האָבן מיר געזאָגט : « ניין. דאָס וועט זײַן אַ צײַטונג שפּעציעל פֿאַר ייִדיש. » מיר מאַכן נישט קיין פּאָליטיק. פֿאַרשטענדלעך אַז פֿון צײַט צו צײַט קען מען אַרויסגעבן אַן אַרטיקל וועגן דער פּאָליטיק, נאָר דאָס איז אַן אַלגעמיינע צײַטונג, ווו מען געפֿינט אַרטיקלען וועגן פּאָעזיע, וועגן ליטעראַטור, וועגן סאָציאַלע פּראָבלעמען, און פּראָבלעמען וועגן ייִדישקייט אין דער וועלט. מיר זענען אַ וועלטלעכע צײַטונג.

CH – La question qui s'est posée à nous était la suivante : certains nous ont dit quand nous avons commencé « Ah, ça va être encore un journal politique ! », et j'ai répondu : « Non. Les *Cahiers yiddish* seront une revue consacrée essentiellement au yiddish. Nous ne faisons pas de politique. Bien sûr, de temps en temps, nous publions un article abordant des questions politiques. C'est une revue généraliste, on l'on trouve de la poésie, de la littérature, des réflexions sur des problèmes sociaux, et des questions touchant la vie juive dans le monde. Nous summes un journal international. »

CH – When we started the issue, we had to cope with this question: some people told us « It will be a political issue again !... » to which I would answer : « No ! The "Yiddishe Heftn" *are to be specifically dedicated to Yiddish. We are not a political paper. Of course, we will publish articles about political concerns sometimes. It's a general interest magazine, where you can find poetry, literature, reflections on society concerns, as well as issues of Jewish life throughout the world. We are an international magazine. »*

מק – און אויך זענען דאָ אויך נײַעס וועגן דער פּאָליטיק דאָ אין פֿראַנקרײַך, עס איז אַ סך מאָל אַזוי ?

MK – Il y a aussi des nouvelles sur la vie publique et politique en France, très souvent, n'est-ce pas ?
MK – There are also, quite often, news about public and political life in France, aren't they?

קה – יאָ, פֿאַרשטייט זיך, מיר האָבן לייענער אין אויסלאַנד, מיר ווילן אַז זיי זאָלן האָבן אַן אַנונג, אַ הסגה, וועגן וואָס פּאַסירט אין פֿראַנקרײַך, מיט די פּאָליטישע ענדערונגען, ווי אַזוי שטימען ייִדן, אויב די ייִדן שטימען פֿאַר רעכטס אָדער שטימען פֿאַר לינקס. איין זאַך וואָלט איך געוואָלט צוגעבן פֿאַר די צוהערער אין אויסטראַליע : אַז די ייִדישע באַפֿעלקערונג האָט זיך אַ סך געענדערט זינט פֿערציק יאָר, היות ווי פֿריִער איז די אשכּנזישע וועלט געווען די מערהייט פֿון די ייִדן אין פֿראַנקרײַך און הײַנט זענען דאָ 600 000 ייִדן אין פֿראַנקרײַך און אפֿשר 200 000 א שכּנזים, און דאָס רעשט זענען ספֿרדים, און פֿאַרשטענדלעך אַזוי

פֿאַראינטערעסירט זיי ווייניק אַ טעטיקייט מחמת ייִדיש און נישט מיט די ייִדישע צײַטונגען, און דאָס איז אַ ביסל שווער, ווײַל ספֿרדים פֿאַרנעמען הויכע פּאָסטן אין די ייִדישע כּלל-אינסטיטוציעס.

CH – Oui, bien sûr. Comme nous avons des lecteurs à l'étranger, nous pensons qu'ils veulent savoir ce qui se passe en France : les changements politiques, les orientations du vote des juifs, s'ils votent plutôt à droite ou à gauche, etc. Il y a une chose que je voulais préciser pour nos auditeurs en Australie, c'est que la population juive a beaucoup changé, au cours de ces 40 dernières années. Auparavant, les Achkénazes formaient la majorité des Juifs de France ; aujourd'hui, il y 600 000 Juifs en France, avec peut-être parmi eux 200 000 Achkénazes et le reste est constitué de Sépharades, qui sont a priori moins attirés par une activité en lien avec le yiddish et donc par un journal en yiddish, et cela se ressent aussi au niveau des décisionnaires des grandes instances communautaires.

CH – Yes, of course. Since we have readers abroad, we presume that they are eager to know what is happening in France : political changes, trends in voting among Jews, whether they will vote for the right or for the left, etc. I wanted to point something out for our listeners in Australia that the Jewish population in France has undergone substantial changes in the past 40 years. Before, the Ashkenazic Jews were the majority in the Jewish community of France ; nowadays, there are 600 000 Jews in France, and among them maybe 200 000 Ashkenazis, the rest of the Jewish population is Sephardic, who are presumably lesser attracted to activities related to Yiddish and hence by a paper in Yiddish, which also affects decision-making in the community leading circles.

אַלעקס דאַפֿנער : מען הערט אַ געשפּרעך צווישן אונדזער קאָרעספּאָנדענט מאַקס כּאָהן מיטן רעדאַקטאָר פֿון די **"ייִדישע העפֿטן"** אין פּאַריז, קלאָד האַמפּעל.

AD – Nous écoutons un entretien entre notre correspondant à Paris, M. Max Kohn, et le rédacteur-en-chef des Cahiers yiddish, Claude Hampel.

AD – We are listening to an interview by our Paris correspondent, Mr Max Kohn, and the chief-editor of the Paris issue Yiddishe Heftn, Claude Hampel.

מק – קלאָד, לאָמיר אביסל רעדן וועגן דײַן לעבן. ווען דײַן מאַמע איז געווען אין קימפּעט, ביסטו געווען אין אַ גרויסער סכּנה, נאָר אַ פּאָליאַק האָט אײַך געראַטעוועט.

MK – Claude, parlons un peu de ta vie personnelle. Quand ta mère était enceinte de toi, elle se trouvait en grand danger, mais elle fut sauvée par des Polonais.

MK – Claude, let us speak a little about your personal life. When your mother was expecting you, she was in a huge danger, and she was saved by Poles.

קה – איך האָב שפּעציעל נישט ליב צו רעדן וועגן זיך, נאָר אויב דו שטעלסט מיר די פֿראַגע, וועל איך זאָגן אַ פּאָר ווערטער. די זאַך איז, אַז איך בין געבוירן געוואָרן דעם 18טן אַפּריל 1943[1]...

CH – Je n'aime pas vraiment parler de moi-même, mais puisque tu poses la question, je vais en dire quelques mots. Je suis en fait né le 18 avril 1943[2].

---

1 קל. האַמפּעל האָט דאָ מסתמא אַ פֿאַרמישונג, היות ווי מען האָט זיך דערוווּסט בעת זײַן לוויה, אַז ער איז געבוירן געוואָרן אין נאוועמבער 1943. קלאָד האַמפּעל איז געבוירן געוואָרן דעם 18טן נאָוועמבער 1943.

2 Claude Hampel a confondu sa date de naissance avec celle de la veille de l'insurrection du ghetto de Varsovie. Il est né en

CH – I am not so fond of speaking of myself. Since you are asking however, I will tell a few words about this. In fact, I was born on April 18, 1943[a].

מק – ווו ?

MK – Où donc ?
MK – Where were you born?

קה – איך בין געבוירן געוואָרן לעבן וואַרשע. מײַן מאַמענס גאַנצע משפּחה איז געווען פֿון וואַרשע. זי איז געווען פֿון די משפּחות מינסקי און וואַסערמאַן. און די מאַמע, מײַן מאַמע, איז געווען די לעצטע לעבנגעבליבענע אין געטאָ.

CH – Je suis né près de Varsovie. Toute la famille de ma mère était de Varsovie. Ma mère appartenait aux familles Minski et Wasserman et fut la dernière survivante de sa famille dans le ghetto [de Varsovie].

Ch – I was born near Warsaw. The whole of my mother's family was from Warsaw. My mother belonged to the families Minski and Wasserman, and she was the very last living member of her family in the ghetto.

מק – וואָס איז געווען איר נאָמען ?

MK – Quel était son nom ?
MK – What was her name ?

קה – זי האָט געהייסן טאַובאַ-געניאַ וואַסערמאַן. און מע קען די געשיכטע, אַז אינעם 1942סטן יאָר, האָבן די ע פֿאַרזאַמלט אַלע די אויסגעהונגערטע ייִדן און זיי צוגעזאָגט עסן, ברויט, קאָנפֿיטורן (איינגעמאַכטס), און אַלע זענען געוואָרן דעפּאָרטירט, און אַלע זענען דערמאָרדעט געוואָרן אין די לאַגערן און קאַמפֿן. נו וואָס ? די מאַמע איז פֿאַרבליבן אַליינט, און זי האָט אָנגעהויבן צו שוואַנגערן, נאָר זי האָט דאָס נישט געוווּסט. און זי איז געוואָרן אַרעסטירט דורך דײַטשן, זי איז שוין געווען אויפֿן "אומשלאַגפּלאַץ". זי איז שוין כמעט אַרײַן אינעם וואַגאָן, ווען אַ מענטש, וואָס איז געווען אַ פֿעלדשער, האָט זי אַרויסגעריסן, האָט איר געזאָגט : « דו ביסט צו שיין, אויב דו פֿאָרסט, וועסטו נישט צוריקקומען ! » ער האָט זי באַהאַלטן, אַ גאַנצן טאָג און אַ גאַנצע נאַכט, און צום מאָרגנס האָט ער זי געפֿירט צו זײַנע קונזינען, וואָס האָבן געוווינט 12 ק"מ ווײַט פֿון וואַרשע, אין אַ שטעטל וואָס הייסט פּיאַסטאָוו. איך בין דאָרטן געבוירן געוואָרן, כמעט אין אַ קעלער, און בין דאָרט געבליבן צוויי יאָר. ווען עס האָט זיך געענדיקט די מלחמה, האָב איך ניט געקענט גיין אויף די פֿיס. איך בין געגאַנגען אפֿשר ערשט בײַ 4 יאָר צו פֿיס, נאָר וואָס ? איך האָב איבערגעלעבט, און די מאַמע האָט איבערגעלעבט, און דאָס איז אַ זאַך וואָס איך האָב אָפּגעשאַצט ערשט אַ ביסל שפּעטער. פֿאַר מיר איז דאָס געווען נאַטורעל, וואָס די מאַמע האָט דאָס געטאָן, נאָר מיט דער צײַט האָב איך פֿאַרשטאַנען דאָס אַלץ, וואָס האָט עס איר געקאָסט[3], און די געפֿאַר, וואָס איז געווען נישט בלויז פֿאַר איר, נאָר אויך פֿאַר די גוים, וואָס האָבן אונדז אויסבאַהאַלטן.

CH – Elle s'appelait Tauba[4] Genia Wasserman. Et l'on sait qu'au cours de l'année 1942, les Allemands rassemblaient tous les Juifs qui mouraient de faim, en leur promettant à manger, du pain, de la confiture... et tous furent ainsi déportés dans les camps de la mort. C'est ainsi que ma mère est restée seule. Elle était enceinte et ne le savait pas, et fut arrêtée par les Allemands, sur l' *Umschlagplatz*. Elle allait monter dans

---

fait le 18 novembre 1943, comme nous l'avons appris lors de ses obsèques.

a *Claude Hampel was confused there between his date of birth and the eve of the Warsaw ghetto upheaval. He was actually born on Nov. 18, 1943, as we heard at his funeral.*

3 וואָס עס האָט פֿון איר געפֿאָדערט.

4 NdT. Ce prénom yiddish populaire signifie « colombe ».

un wagon quand un homme, qui était soigneur, l'a arrachée de là, en lui disant : tu es trop belle, il faut que tu sortes, car tu risques de ne pas revenir. Il la cacha, une journée et une nuit entière, puis le lendemain la conduisit chez ses cousins, qui vivait à 12 km de Varsovie, une ville appelée Piastòw. C'est là que je suis né, dans une cave ou presque, et j'y suis resté caché deux ans. Quand la guerre prit fin, je ne savais pas encore marcher, alors que j'avais déjà deux ans. Je n'ai marché qu'à quatre ans, mais... j'avais survécu, et ma mère aussi avait survécu. Et ce fut une chose dont je ne pris la mesure que plus tard. Pour moi, cela semblait naturel que ma mère ait fait une chose pareille ; mais au fil du temps, je me suis rendu compte de ce que cela avait pu lui coûter moralement, et du danger dans lequel elle avait vécu, elle et les non-juifs qui l'avaient sauvée.

Her name was Tauba[b] Genia Wasserman. As we do know, during the year 1942, the Germans gathered all the Jews, who were starving, promising them food, bread, jam... that's how they all were deported to the death camps. So my mother remained by herself. She was pregnant without her knowing, and was eventually caught by the Germans and led to the Umschlagplatz. She was about to go into a wagon, when a man, a healer, wrested her from there, saying : « you are too beautiful, you have to go out from here, otherwise you risk never getting back from there ». This man hid her, a whole day and a whole night, then he took her to his cousin, who was living 12 km away from Warsaw, in a town name Piastow. I was born there, in a basement or quite close to it, and there have I been hidden for 2 years. When the War ended, I couldn't walk. I couldn't walk until I was 4. However, I had survived, and so had my mother, but I grew aware of the whole of it only later. I felt that what my mother did was quite natural, but over time I realised how hard it could have been to her morally, and the huge danger in which she had lived, as well as the Gentiles who saved her.

מק – ווי האָבן זיי געהייסן ?

MK - Comment s'appelaient-ils ?
MK - What were their names ?

קה – עס איז געווען אַ משפּחה, אַ פּוילישע משפּחה, וואָס האָט געהייסן מיכאַלסקי. און דער זון מיכאַלסקי איז געוואָרן אַ פּילאָט. ער איז געוואָרן דער ערשטער פּילאָט פֿון אַ "באָיִנג" וואָס איז געפֿלויגן פֿון וואַרשע ביז נעוו-יאָרק, און ער איז געבליבן אין קאָנטאַקט מיט אונדז, מיט אונדזער משפּחה, און אַלעמאָל ווען ער איז געווען דאָ, אין פּאַריז, איז ער געקומען אונדז באַזוכן. און הײַ-יאָר איז אײַנגעשטעלט געוואָרן אַ גרויסע פֿײַערונג אין וואַרשע, אַ פֿײַערונג לכּבֿוד דעם אויפֿשטאַנד פֿונעם וואַרשעווער געטאָ, און איך בין דאָרטן געווען מיט אַ דעלעגאַציע פֿון "קרי"ף" און כ'האָב זיך מיט אים ווידער געטראָפֿן. און עס איז געווען אַזא זאַך ! מען האָט אים געפֿרעגט : » פֿאַרוואָס האָט די משפּחה דאָס געטאָן, פֿאַרוואָס די פּאָליאַקן האָבן געראַטעוועט ייִדן ?« האָט ער געענטפֿערט : » פֿאַר אונדז זענען די שׂונאים געווען די דײַטשן, די נאַציס, און די ייִדן, זיי זענען געווען די אייגענע.«

C'était une famille polonaise, portant le nom de Michałski. Le fils Michałski est par la suite devenu pilote : il fut le premier pilote d'un Boeing sur la ligne Varsovie-New York. Il est resté en contact avec nous, avec notre famille. Et à chaque fois qu'il passait par Paris, il venait nous rendre visite. Or, cette année a été celle d'une grande célébration en Pologne, celle de l'insurrection du ghetto de Varsovie. J'y ai assisté avec une délégation du CRIF, et j'ai pu retrouver le fils Michalski. C'était un quelque chose de considérable. On lui a demandé : pourquoi votre famille a-t-elle fait cela ? Pourquoi des Polonais ont-ils sauvé des Juifs ? Il a répondu : pour nous, les ennemis étaient les Allemands, les nazis, alors que les Juifs étaient des compatriotes.

---
b This popular Yiddish name means « dove ».

CH – It was a Polish family, the Michalskis. Their son has become a pilot, he was the first pilot of a Boeing plane on the line Warsaw-New York. He kept in touch with us, with our family. And every time he was in Paris, he would come over to see us. Now this year was a special celebration year in Poland, the 75th anniversary of the Upheaval of Warsaw Ghetto. I attended the celebration with a delegation of CRIF[c], and I managed to find the son of the Michalskis. It was something huge ! We asked him : why did your family do such a thing ? Why did Poles save Jews ? He answered : for us, the Germans were the enemies, the Nazis, whereas the Jews were our fellow citizens.

מק – און דײַן טאַטע, דערציייל אונדז אַ ביסל וועגן אים.

MK – Et ton père, qu'est-il devenu ?
MK – And what about your father? What has he become?

קה – ס'איז אַ ביסל שווער. ווועל איך זאָגן צוויי ווערטער. מײַן טאַטע, האָט ער געהייסן יעקבֿ האַמפּעל, איז געווען אַ לעבנגעבליבענער פֿון אוישוויץ. מײַן פֿאָטער איז געווען אַ בונדיסט, ד.ה. אויך אַ ייִדישיסט. ווען ער איז געווען יונג, בײַ זעכצן יאָר, איז ער געוואָרן אַ בונדיסט. ער האָט געשטאַמט פֿון אַ פרומער, טראַדיציאָנעלער משפּחה. ער האָט געהאַלטן אַן עפֿנטלעכע אויפֿגאַבע, ווי אַ ראַטגעבער אין דער שטאָט קאָנין, און ער איז געווען טעטיק אין דער ייִדישער פּרעסע. פֿאַרשטייט זיך, אַז איך האָב איבערגענומען די ירושה. און איך טראָג דאָס, וואָס ער אַליין האָט געטראָגן גאַנצע יאָרן, ד.ה. אַלץ טאָן כּדי דאָס ייִדישע וואָרט זאָל לעבן, דאָס געדרוקטע ייִדישע וואָרט. איך האָב גאָרנישט קעגן דעם אויסגעלערנטן ייִדיש, נאָר עס זענען דאָ מענטשן וואָס האָבן שוין קיין שום קאָנטאַקט. זיי רעדן שוין נישט ייִדיש מיט די קינדער, נישט מיט די אייניקלעך, און דער איינציקער קאָנטאַקט וואָס זיי האַלטן מיטן מאַמע-לשון עס זענען די "ייִדישע העפֿטן", און דאָס איז זייער אַ וויכטיקע זאַך, און איך מײַן אַז די ייִדישע אינסטיטוציעס וואָס דאַרפֿן אונדז העלפֿן, נעמען דאָס נישט גענוג אין אַכט.

CH – Cela m'est un peu dur d'en parler. J'en dirai deux mots seulement. Mon père, qui s'appelait Jacob Hampel, était un survivant d'Auschwitz. Mon père était bundiste, donc un yiddishiste. Il s'est engagé politiquement très jeune : à 16 ans il était bundiste, alors qu'il venait d'une famille pieuse. Il a exercé des fonctions en Pologne, dans la ville de Konin[5], et était actif dans la presse juive. Reprendre cet héritage fut pour moi quelque chose qui relevait de l'évidence. Je porte à mon tour cette mission que lui-même a portée de nombreuses années : tout faire pour que la parole yiddish vive, la parole yiddish imprimée. Je n'ai rien contre le *yiddish étudié*, mais il y existe des gens qui restent sans aucun contact extérieur. Ils ne parlent pas yiddish avec leurs enfants, ni avec leurs petits-enfants. Le seul contact qui leur reste avec la *mamè-loshn*, ce sont les *Cahiers yiddish*. C'est quelque chose de très important, et je trouve que les institutions qui sont censées nous aider ne s'en préoccupent pas assez.

CH – It is not easy for me to talk about this, so I will just tell a few words. My father's name was Jakob Hampel, and he was a survivor from Auschwitz. My father was a Bundist, hence a Yiddishist. He was politically committed from his early years: when he was 16, he was a Bundist, though his family was pious. He had hold local offices in Poland, in Konin, and was active in the Jewish press. Taking on this legacy was for me an obvious duty. Now I am carrying on this mission that he held so many years: do my utmost to keep Yiddish, the Yiddish expression, alive, and especially the printed Yiddish expression. I have nothing against academic Yiddish, yet there are Yiddish speakers who remain without any outside

---

c **Conseil Représentatif des Institutions juives de France** : Representative Council of French Jewish Institution, the central council representing the Jewish organisations to public authorities.

5 Petite ville située à 180 km à l'O. de Varsovie, qui comptait plusieurs milliers d'habitants juifs avant 1939.

contact. They have no opportunity to speak with their children or their grand-children. The only contact they keep with Mame-Loshn is the magazine. It's very important, and to my view, the institutions who are supposed to help us do not their whole job.

מק – זאָג מיר, האָסטו שוועסטערס, ברידער ?

MK - As-tu des frères et sœurs ?
MK -Do you have brothers and sisters?

קה – איך האָב אַ שוועסטער, וואָס איז געבוירן געוואָרן נאָך דער מלחמה.

CH – J'ai une sœur, qui est née après la guerre.
CH – I have a sister. She is born after the war.

מק – ווי אַלט איז זי ?

MK - Quel âge a-t-elle ? Est-elle plus jeune que toi ?
MK - How old is she? Is she younger than you?

קה – זי איז 5 יאָר ייִנגער פֿון מיר.

CH – Oui, elle a cinq ans de moins que moi.
CH – Yes, she's 5 years younger than I am.

מק – ווי הייסט זי ?

MK - Comment s'appelle-t-elle ?
MK - What's her name?

קה – זי הייסט לידיאַ.

CH – Elle s'appelle Lydia.
CH – Her name is Lydia.

מק – זי באשעפֿטיקט זיך מיט ייִדיש אָדער נישט ?

MK - S'occupe-t-elle de yiddish ?
MK - Is she a Yiddish activist?

קה – ניין, אָבער זי פֿאַרשטייט ייִדיש, ווײַל מיר האָבן געפֿירט אין אונדזער משפּחה 3 אָדער 4 שפּראַכן. די מאַמע האָט מיט מײַן שוועסטער גערעדט פּויליש, איך שפּעציעל האָב גערעדט מיט די עלטערן ייִדיש. איך האָב געמאַכט אַ געוויסן "טראַנספֿער"... דו ביסט אַ פּסיכאָאַנאַליסט, דו פֿאַרשטייסט וואָס איך האָב געטאָן. איך האָב פֿאַרלוירן אין פּויליש, און איך האָב צוריקגעפֿונען אין ייִדיש.

CH – Non, mais elle le comprend, bien sûr ; car dans notre famille, on utilisait quatre langues : ma mère parlait polonais avec ma sœur ; moi, je parlais le yiddish avec mes parents, j'ai fait une sorte de transfert psychanalytique, tu es psychanalyste, tu comprends ce que je faisais de la sorte : en polonais, j'avais perdu ; en yiddish, je retrouvais.
CH – No, but she understands the language, of course ; because in our family, we used to speak for languages : my mother would talk Polish with my sister, I would speak Yiddish with my both parents, and I underwent a kind of psychoanalytic transference : you are a psychoanalyst, you certainly understand what I have done thus : in Polish, I had lost something, in Yiddish, I was retrieving something.

מק – אַ שיינעם דאַנק, קלאָד.

MK- Merci beaucoup, Claude.
MK - Thanks a lot, Claude.